

Francesco M. Cataluccio

MILYEN NEMŰ VAGY, SZÍVEM PILLANGÓJA?

Egy lepke Bosch kertjében

Gabriella Tucci fordítása

Leheletfinom hálóval, üvegedénnyel, melynek alján étterrel átitatott vatta rejlik, melaszból és sörpárlatból készített csalikkal Nabokov egész életében pillangókra vadászott. Mély szenvedély volt ez, de bizonyos időszakokban a kenyérkereset szórakoztató módja is. „Mámorító munka, de roppantul fáradtságos, tönkrement a látásom, szarukeretes szemüveget hordok. Tudni, hogy a szervezetet, melyet vizsgálsz, először te látod, összefüggéseket találni, amelyek teelőtted senkinek sem jutottak az eszébe, elmélyedni a mikroszkóp káprázatos kristályvilágában, ahol néma csend uralkodik, amely tulajdon horizontjával körülírt világ, fehérén vakító aréna: mindez olyannyira csábító, hogy képtelen vagyok pontosan leírni. (AZ AJÁNDÉK-ban bizonyos tekintetben előre láttam sorsomat, menekülésemet az entomológiába)” – így jellemezte 1945-ben Nabokov a Harvard Egyetem Összehasonlító Állattani Múzeumában végzett munkáját nővérének, Elena Sikorszkajának szóló levelében. Tevékenységében és irodalmi munkásságában már kamaszkorától összekeveredett az irodalom és az entomológia, hol az egyik, hol a másik kerekedett fölül, kölcsönösen kiegészítették egymást.

Nabokov csaknem minden könyvében találunk pillangókat, de szenvedélye talán egyik művében sem nyilatkozik meg olyan világosan, mint AZ AJÁNDÉK második fejezetében, melyet a főszereplő édesapjának, egy híres entomológusnak ajánl.

Hétéves korában kezdte el gyűjteni és megfigyelni a lepkéket. Tízéves korában, egy súlyos betegségből lábadozva, édesanyjától néhány fontos, az európai lepkefaunával foglalkozó művet kapott: így alakult át a természet iránti érdeklődése rendszeres foglalatossággá és korai szakismeretté. Abban a hatvannyolc költeményben, melyet 1916-ban ötszáz számozott példányban adott ki, mint „gyászos hívívők” jelennek meg a pillangók. 1919-ben, miután egész családjával elmenekült Oroszországból, beiratkozik a cambridge-i egyetemre: nem tudván választani, egyszerre hallgat biológiai, francia és orosz irodalmi előadásokat. Egy év múlva a *The Entomologist* 53. számában publikálta A FEW NOTES ON CRIMEAN LEPIDOPTERA című dokumentatív értékű dolgozatát. Biológiai tanulmányokon csiszolódik az író éles megfigyelő szelleme. Nabokov most ébred rá, hogy két szenvedélye kapcsolódik egymáshoz. Erről szól egy 1923-ban orosz nyelven írt és angol címmel közzétett versében, a *BIOLOGY*-ban: „Amüt teszek, nem veszi zokon a Múzsza: az élet szívdobbanásainak tudományában Szépség minden [...] Boncolok, szétmorzsolok, mélyre hatolok, látom a rejtett izmokat, erek ezer ágát látom, színes krétákkal átirom őket a palatáblára.” Vadász lesz az irodalomban is, s amit hálójába vonz, úgy vonzza, mint a színes lepkéket, melyek foglyul ejtik őt, és foglyul ejtetik magukat: „Az irodalomban egyedül a szamansztvo számít, vagyis annak képessége, hogy az irodalmi tárgyelbűvölje, rabul ejtse olvasóját, magával ragadja az írásfolyamat labirintusának mélyére.” A prózáirónak

készülő Nabokov felismerte, hogy „*a művészetben, akárcsak a tiszta tudományban, minden a részlet*”. Az emberi élményeket ugyanazzal a legkisebb különbségekre, az árnyalatok intenzitására kiterjedő figyelemmel kell megragadni és elbeszélni, mint amely új pillangók felfedezését is lehetővé teszi. De ezek a megfoghatatlan röpködő élőlények, szokásaik és viselkedésük az emberi létezés metaforáiként is alkalmazhatók („*a metafora bambuszhid a költészet és a próza között*”), hiszen kevés más tárgy vagy állat akad, mely ennyire alkalmas volna „*az irodalmi kompozíció arabeszkjeire*”.

Mint hogy az önéletrajzi elem mindig jelen van Nabokov műveiben, a lepkék nagy szerepet kapnak olyan elbeszéléseiben, mint a THE AURELIAN, a CHRISTMAS, valamint az ON DISCOVERING A BUTTERFLY című költeményében, amelyben az általa felfedezett lycaeidés samuelisról zeng dichimnuszt, de a regényekben is, AZ AJÁNDÉK-ban, a GYÉR VILÁG-ban, az ADÁ-ban, az EGY CSALÁDI KRÓNIKA-ban és önéletrajzában, a SZÓLJ, EMLÉKEZET-ben. A negyvenes években Nabokov szinte kizárólag a lepkéknek szentelte magát, egyik legnagyobb szakértőjévé vált a neartikus és neotropikus boglárlepkéknek: e példányok közül számos ki van állítva a milánói Természettudományi Múzeumban, a kiállítás katalógusa gúnyosan meg is jegyzi, hogy Nabokov tudományos publikációi megmutatják azt a következetes szellemet, mely elemzésre ösztönzi, „*mindenekelőtt az ivarszervek elemzésére, amelyeknek elsőrendű fontosságot tulajdonít az azonosításban és a fajok közti rokonságok megállapításában*”.

Sok ázsiai, európai és amerikai pillangó felfedezése köszönhető Nabokovnak. Tiszteletére négy pillangót kereszteltek el „nabokovy”-nak. Az író mintegy tizenöt tudományos dolgozatot publikált. Az ötvenes években kilépett a Zoológiai Múzeumból, és az irodalom tanításának szentelte magát – de a lepkék követték oda is: „*Irodalmi előadásaimon... megpróbálok azonosítani azt az éjjeli pillangót, amely az ULYSSES bordélyházi jelenetében egy lámpa körül kering. A BOVARYNÉ-ban is vannak lepkék, egy fekete, egy sárga és egy fehér.*” De Nabokov legizgalmasabb felfedezése Bosch triptichonjának pillangója, a GYÖNYÖRÖK KERTJÉ-ben: egy Európában elterjedt fajta nőténye, nevezetesen a maniola jurtna: „*Linné osztályozta 250 évvel azután, hogy festőnk egy flamand réten elcsípte suvegével, majd elhelyezte poklában...*”

Ross Károly

FUTÁS ÉJI MEZŐN

Mikor a második út is olyan hirtelen szakadt meg, mint egy rakodó-pályaudvar bokrokba vesző sínei, s a gyéren pislogó lámpák is mintha egyre távolodtak volna tőle, Hornnak rá kellett jönnie, hogy eltévedt. Illetve nem eltévedt, hisz tudja, merre kéne mennie, csak azt nem tudja, hogyan. Mint mikor egy hatalmas pocsolya előtt toporog az ember, s a zavaros viztől nem látja, hol merithetné bele bátran a bakancsát. Előtte szántóföldek és legelők terültek el, s tulajdonképpen nekivághatott volna ezeknek is, de most valahogy undorodott a sikos esti földre lépni. Ha hasra esne, nem is a ruháját